

УДК 37.091.12.011.3-051:005.336.2

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ

Цимбал С.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Розглянуто, що дослідники визначають місце спеціальних іншомовних здібностей в системі здібностей особистості. Проаналізовано, що ефективність самостійної мовленнєвої діяльності навчаючихся дуже залежить від наявності у них інтересів і мотивів до вивчення іноземної мови. Визначено групу компетентностей для процесу формування культури іншомовного професійного спілкування у майбутніх фахівців. Висвітлено основні психолого-педагогічні засади формування іншомовної компетентності викладачів. Охарактеризовуються комунікативні уміння як структурний компонент особистості вчителя.

Ключові слова: іншомовна компетентність, викладач, формування культури, комунікативні уміння, мовленнєва діяльність.

Постановка проблеми. Основною метою державної політики в галузі освіти, у контексті європейської інтеграції є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації

кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей національної та західної культур, ринкових засад

економіки та сучасних науково-технічних досягнень. Участь вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів якості. Тому перехід до нового, особистісно-орієнтованого типу освіти неможливий без суттєвого підвищення рівня професійно-методичної культури викладачів ВНЗ. Викладач-початківець може багато чого навчитися на власній кафедрі, але він дізнається лише про те, як слід викладати певний предмет, хоча на кафедрі зазвичай можна отримати зразок навчального плану, оснащення, спеціальну літературу, аудіовізуальні матеріали, а також консультації членів кафедри.

Для підвищення професійно-методичного рівня викладачів у багатьох навчальних закладах є спеціальні методичні центри для молодих викладачів, де працюють фахівці, які можуть запропонувати допомогу, – вони організують методичні семінари, дають індивідуальні консультації, допомагають проводити атестації, переглядають та обговорюють відеозаписи занять, пропонують спеціальну професійну та методичну літературу тощо. Кращому і більш якісному проведенню занять викладачеві допомагають і центри мультимедійних засобів, де йому можуть записати заняття на відео, а також надати технічні засоби для викладання. Відеотеки, фільмотеки, слайди та аудіоматеріали цих центрів також допоможуть викладачеві урізноманітнити своє заняття. Одним із ефективних шляхів підвищення рівня професійно-методичної культури викладача може бути й інтернет, через який викладач може дізнатися про багато цікавих засобів викладання, зокрема отримати зразки навчальних планів, ознайомитися з кафедральними та викладацькими web-сторінками, сторінками інших навчальних закладів, із планами видавництва, бібліографіями тощо. Варто також регулярно цікавитися статтями із проблем методики викладання у спеціальних виданнях. На сьогоднішні підручними та монографіями виграють порівняно з інтернетом; мало знайдеться охочих читати довгі тексти на екрані комп'ютера. Однак за потреби додаткового читання, ознайомлення з базовими даними, з досвідом впровадження освітніх інновацій та інформаційними технологіями вживання електронних засобів недооцінене. Тому для викладання є дуже важливим не тільки вміти користуватися комп'ютером, але й уміти плідно застосовувати новітні технології у навчальному процесі [1, с. 273].

Реалії нашого сьогодення життя свідчать про те, що соціальна функція іноземних мов зростає, без них уявити собі життя суспільства вже неможливо. Ефективність самостійної мовленнєвої діяльності навчаючихся дуже залежить від наявності у них інтересів і мотивів до вивчення іноземної мови. Інтерес є головною мотиваційною силою пізнавальної діяльності. А викладач під час підготовки до заняття повинен створити атмосферу творчого спілкування. Йому самому має бути цікаво. Ця зацікавленість під час проведення заняття передається аудиторії, студенти на занятті емоційні, активно сприймають як сам навчальний матеріал, так і культуру спілкування,

хочуть допомагати творити заняття, тобто співпрацювати з викладачем, а це – вершина педагогічної майстерності, до якої всі мають прагнути.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз літератури, проблему здібностей у вивченні іноземної мови у різних аспектах досліджували багато психологів, фізіологів, педагогів, філософів. Вітчизняними та зарубіжними психологами проведено цілий ряд досліджень з питань розвитку іншомовних здібностей. Дослідники визначають місце спеціальних іншомовних здібностей в системі здібностей особистості, пропонують різні моделі структури здібностей, виявляють найбільш оптимальні умови прояву цих здібностей тощо (Б.В. Беляєв Н.Ф. Бориско, Л.С. Виготський, І.О. Зимня, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, С.Ю. Ніколаєва, Е.Л. Носенко, М.О. Холодна, А. Ellis, Т. Hutchinson та багато інших).

На нашу думку, проблема формування іншомовної професійної комунікативної компетенції є надзвичайно актуальною. Щодо рівня володіння іноземною мовою майбутніми викладачами, то слід зазначити, що вони мають практично використовувати іноземну мову як основне знаряддя професійного спілкування у процесі усної та письмової комунікації із представниками іноземних країн.

Важливим фактором, що визначає успішність формування професійної іншомовної компетенції майбутніх викладачів, є урахування особливостей прояву психічних пізнавальних процесів тих, хто навчається, при навчанні іноземної мови, що сприяє успішному формуванню навичок аудіювання, читання, говоріння, письма та перекладу. Все це пов'язано із цілеспрямованим впливом того, хто навчає, на органи чуття і відповідним відчуттям навчаючихся та слухачів і сприйманням подальшої навчальної інформації, що передається з метою розвитку здібностей та здатностей до засвоєння іноземної мови.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Розглядаючи питання психолого-педагогічних засад формування іншомовної компетентності викладачів варто звернути увагу на наступні положення:

- процесуальний і психофізіологічний компонент змісту навчання професійно орієнтованого спілкування потребує деталізації й визначення пріоритетів згідно з конкретними цілями навчання, з урахуванням рекомендацій Ради Європи та проекту національної навчальної програми для українських університетів;

- інтегративне вміння вилучення, інтерпретації та актуалізації інформації з текстів за фахом є пріоритетним для формування професійної мовленнєвої компетенції;

- не стільки сам текст, скільки акомодована та асимільована студентом інформація з тексту є основою для професійно орієнтованого спілкування англійською мовою студентів вищих навчальних закладів освіти;

- формою актуалізації комунікативних намірів студентів є професійно орієнтована бесіда, тип якої визначається як "transactional talk" з домінуванням таких видів мовленнєвої діяльності як мовленнєва взаємодія (spoken interaction) та мовленнєва продукція (spoken production) [2, с. 80].

Мета статті. Основна мета статті полягає у аналізі психолого-педагогічних засад формування іншомовної компетентності викладачів.

Виклад основного матеріалу. Проблеми іншомовної комунікативної компетентності прямо або опосередковано перебуває у полі зору педагогів, лінгвістів і методистів (О.М. Леонтьєв, Л.С. Виготський, Ф.С. Бацевич, Ю.М. Караулов, М.І. Пентилюк, Т.А. Ладигенська, В.Я. Мельничайко, Л.В. Скуратівський та ін.). Більшість мовознавців вважають, що комунікативна компетентність складається з мовної (знання законів мовного ладу), мовленнєвої (уміння володіти законами), предметної (професійні, наукові, енциклопедичні знання), культурної (знання про культурні предмети і явища, поняття та образи).

Вивчення філософсько-педагогічних тенденцій в освіті здійснювалось на основі розуміння: освіти як способу буття людини в універсумі культури; особистості – як самоцінності і цілі з врахуванням суспільного характеру її буття; освітньо-виховного процесу – як поступової самореалізації і самоактуалізації особистості; гуманістичної педагогіки – як науки про виховання людини, побудованого на засадах врахування цілей саморозвитку людини, пристосування змісту, форм і методів освіти до особистості при поєднанні цього з орієнтацією їх на певні імперативи, на визнанні можливості засобами педагогіки "олюднити" освіту і світ [3, с. 14].

У науковій педагогічній та психолінгвістичній літературі існують різні підходи до визначення іншомовної комунікативної компетентності.

Для процесу формування культури іншомовного професійного спілкування у майбутніх фахівців, вважаємо за потрібне спинитись на релевантних для цього групах компетентностей:

1. Соціальна – здатність брати на себе відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, вміння працювати в команді.

2. Комунікативна – вміння усно й писемно спілкуватися рідною та іноземними мовами.

3. Полікультурна – не тільки оволодіння досягненнями культури, а й розуміння та повага до людей інших національностей, їхніх політичних уподобань і соціального становища, а також до різних релігій, культур, мов, рас.

4. Інформаційна – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел.

5. Саморозвиток та самоосвіта – наявність потреби і готовності постійно навчатися впродовж усього життя.

6. Продуктивна творча діяльність [4, с. 35].

У контексті дослідження усного мовлення як основи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів іноземної мови треба відмітити, що мовленнєва діяльність постає одночасно метою, змістом, формою і засобом навчання. Вона має певну структуру, до якої входять наступні категорії усномовленнєвого спілкування; ситуація, роль, позиція, спільнота, вид і сфера комунікації. Отже, на основі аналізу сучасної вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що проблемі розвитку комунікативних умінь надавалася значна увага. Вона розглядалася багатоаспектно й неоднозначно.

Осмилення результатів дослідження праць учених дозволяє охарактеризувати комунікативні уміння як структурний компонент особистості вчителя, що визначає можливість здійснення взаємодії у площині "суб'єкт-суб'єкт". Комунікативні уміння як феномен особистості відносяться до продуктивної діяльності, формуються й розвиваються в ній. Здатність студентів спілкуватися іноземною мовою забезпечується формуванням у них іншомовної комунікативної компетентності, зміст якої зумовлений такими видами компетентності: мовною, мовленнєвою та соціокультурною. Мовна компетентність включає мовні знання (лексичні, граматичні), мовленнєві вміння (фонетичні та орфографічні) і відповідні соціокультурні знання (країнознавчі та лінгвокраїнознавчі). Мовленнєва компетентність включає чотири види комунікацій: аудіювання, говоріння, читання і письмо. Компетентність у говорінні – це компетентність в діалогічному та монологічному мовленні. Отже, у студентів необхідно формувати вміння користуватися обома формами мовлення. Лексична компетентність складається з лексичних знань і мовленнєвих лексичних навичок, граматична – з граматичних знань і мовленнєвих лексичних навичок; фонологічна – фонетичних знань та мовленнєво-слухових навичок тощо. Досягнення комунікативної компетентності неможливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації, без ознайомлення студентів з культурою народу, мову якого вивчають. У зв'язку з цим компонентом змісту навчання поряд з комунікативною компетентністю виступає також і соціокультурна, що складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої [3, с. 21-22].

Варто зазначити, що компетентнісний підхід до формування культури професійного спілкування спрямований на розвиток основних (базових) комунікативних компетентностей. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння студентом не окремих не пов'язаних один з одним елементів знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистіснодіяльнісний характер. При цьому ми спираємося на думку тих учених щодо компетентнісного підходу, які вважають, що в компетентнісному підході "відображено такий вид змісту освіти, що не зводиться до знанневоорієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетентностей" [5, с. 10].

Висновки і пропозиції. Сучасні орієнтири на підвищення якості професійної підготовки засобами іноземної мови ставлять перед викладачем ВНЗ ряд першочергових завдань, а саме: цілі навчання повинні відповідати соціальному замовленню суспільства та бути реальними для досягнення в конкретних умовах навчання; зміст, методи і засоби навчання – адекватними цілям і умовам занять [6, с. 133-140].

Таким чином можна зробити висновок, що готовність майбутніх викладачів до професійного іншомовного спілкування являє собою педагогічну проблему. Для того щоб дослідити стан готовності майбутнього викладача до професійного іншомовного спілкування, слід виявити його структурні компоненти, критерії та рівні, що є перспективою подальших досліджень.

Список літератури:

1. Андріяш В.В. Деякі шляхи вдосконалення професійно-методичної культури викладача вищого навчального закладу / В.В. Андріяш. – К.: Ленвіт. – 2005. – С. 273.
2. Коломієць С.С. Роль інтегративних умінь у формуванні професійної мовленнєвої компетенції / С.С. Коломієць // К., 2005. – С. 80.
3. Махінов В.М. Іншомовна комунікативна компетенція в контексті сучасних соціокультурних проблем фахової підготовки майбутніх вчителів / В.М. Махінов // Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2011. – № 17. – С. 14.
4. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. – 2005. – № 1. – С. 34-36.
5. Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В.А. Болотов, В.В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14
6. Пономаренко О.Г. Професійна комунікація англійською мовою з імплементацією інформаційно-комунікативних технологій на факультеті конструювання та дизайну / О.Г. Пономаренко // Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. – 2017. – С. 133-140.

Цимбал С.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ

Аннотация

Рассмотрено, что исследователи определяют место специальных иноязычных способностей в системе способностей личности. Проанализировано, что эффективность самостоятельной речевой деятельности студентов очень зависит от наличия у них интересов и мотивов к изучению иностранного языка. Определена группа компетенций для процесса формирования культуры иноязычного профессионального общения у будущих специалистов. Освещены основные психолого-педагогические основы формирования иноязычной компетентности преподавателей. Характеризуются коммуникативные умения как структурный компонент личности учителя.

Ключевые слова: иноязычная компетентность, преподаватель, формирование культуры, коммуникативные умения, речевая деятельность.

Tsymbal S.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES OF FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF TEACHERS

Summary

It is considered that researchers determine the place of special foreign language abilities in the system of personality abilities. It is analyzed that the effectiveness of students' independent speech activity is very dependent on the availability of their interests and motives for learning a foreign language. A group of competences for the process of forming a culture of foreign professional communication with future specialists has been determined. The basic psychological and pedagogical foundations of the formation of teachers' foreign language competence are described. Communicative skills are described as a structural component of the teacher's personality.

Keywords: foreign language competence, teacher, culture formation, communicative skills, speech activity.